Nie od razu będziesz przewodnikiem[1]. Zasługi Jerzego Dobrzyckiego na polu tworzenia kadry przewodników po Krakowie

Jerzy Dobrzycki – Kraków zawdzięcza mu wiele, choć tak niewielu o tej postaci pamięta – historyk sztuki, legionista, działacz plebiscytowy, uczestnik powstań śląskich, nauczyciel w liceach polskich w Rumunii, muzeolog, wykładowca, inicjator m.in. Dni Krakowa i *Konkursu Szopek Krakowskich*, organizator polityki promocyjnej Krakowa, pierwszy dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, niestrudzony popularyzator wiedzy o Krakowie – w dwóch słowach: człowiek orkiestra.

Opisanie całokształtu życia i dokonań Jerzego Dobrzyckiego przerasta możliwości jednego artykułu. W związku z tym celem niniejszego opracowania będzie przedstawienie wybranego aspektu jego działalności, a mianowicie pracy na polu tworzenia kadr przewodników po Krakowie. Praca ta pochłonęła kilka dekad życia Jerzego Dobrzyckiego i uzupełniała inne starania, mające za zadanie popularyzację ukochanego miasta, takie jak m.in. wygłaszanie na antenie rozgłośni krakowskiej Polskiego Radia *Gawęd o starym Krakowie*. To on jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę na szanse płynące z walorów turystycznych Krakowa i aktywnie działał na polu rozbudowy jego marki. Stworzona przez Dobrzyckiego wizja rozwoju kultury w Krakowie była pielęgnowana przez dziesięciolecia i spełnia się po dziś dzień.

Jerzy Dobrzycki urodził się 22 września 1900 roku w Inwałdzie. Dzieciństwo i całe jego dalsze życie związane było jednak z Krakowem[2]. W roku 1918 ukończył gimnazjum św. Anny i zapisał się na Uniwersytet Jagielloński. Studia ukończył w 1923 roku, uzyskując stopień doktora filozofii UJ na podstawie rozprawy „Śląska wytwórczość ceramiczna w XVIII wieku". Od tamtej pory całe dalsze życie poświęcił, jak to określił, służbie dawnego i przyszłego Krakowa[3].

Jerzy Dobrzycki podczas Konkursu Szopek Krakowskich*, 17 grudnia 1958 r. fot. J. Kłysik; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-Fn985/IX*

[1] Taki tytuł noszą wspomnienia Jerzego Dobrzyckiego, zob. Dobrzycki J.: Nie od razu będziesz przewodnikiem. W: *XX lecie Koła Przewodników Miejskich PTTK po Krakowie*. Red. M. Kasprzyk, J. Langier. Kraków 1968, s. 41–48.

[2] Swoje dzieciństwo i lata szkolne wspominał w broszurze: Dobrzycki J.: Z lat przełomowych (okruchy wspomnień). Kraków 1938.

[3] Dotychczas ukazało się kilka artykułów poświęconych Jerzemu Dobrzyckiemu i są to głównie wspomnienia pośmiertne, por. Chrzanowski T.: *Jerzy Dobrzycki* [nekrolog]. „Tygodnik Powszechny" 1972, nr 41, s. 5; Ludwikowski L.: *Jerzy Dobrzycki (Wspomnienie pośmiertne)*. „Rocznik Krakowski" 1973, t. 44, s. 143–144; Bieńkowski W.: *Jerzy Dobrzycki* (22.IX.1900–18.IX.1972). „Rocznik Krakowski" 1974, t. 45, s. 127–130. Działalność Dobrzyckiego na polu popularyzacji wiedzy o Krakowie w okresie międzywojennym opisała zwięźle w swoim artykule Joanna Ziarkowska, zob. Ziarkowska J.: Działalność Jerzego Dobrzyckiego w zakresie popularyzacji Krakowa w okresie międzywojennym. W: *Sztuka i podróżowanie. Studia teoretyczne i historyczno-artystyczne*. Red. P. Krasny, D. Ziarkowski. Kraków 2009, roz. 15. Notę biograficzną Jerzego Dobrzyckiego zamieściła także w swojej książce Anna Szałapak, zob. Szałapak A.: *Szopka krakowska jako zjawisko folkloru krakowskiego na tle szopki europejskiej. Studium historyczno-etnograficzne*. Biblioteka Krzysztoforska. Nr 4. Kraków 2012, s. 192, przyp. 288.

Jerzy Dobrzycki w wieku 15 lat – legitymacja uprawniająca do pozostania w twierdzy Kraków w razie ewakuacji, 1915; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226

Jerzy Dobrzycki posiadał talent przemawiania i dzielenia się swoją rozległą wiedzą na temat Krakowa. Jako przewodnik zaczął działać bardzo wcześnie. Swój pierwszy publiczny występ w wieku pięciu lat wspominał następująco: „Pośród wszystkich bajek, które opowiadano mi w pierwszych latach mojego dzieciństwa, najważniejsze wrażenie wywarła na mnie historia o okrutnym smoku, gnieżdżącym się kiedyś w mrocznej jaskini wawelskiej i o walecznym Krakusie, który uwolnił lud swój od tej szpetnej poczwary, a następnie zbudował Kraków. Bajka ta usunęła na drugi plan wszystkie inne. (…) Być może, iż powodem tego był fakt, że akcja tych wszystkich baśni odbywała się gdzieś w miejscach bliżej nieokreślonych, gdy tymczasem Wawel i miejsca wyczynów smoka i Krakusa były czymś bliskim i rzeczywistym i nieledwie dotykalnym. Odwiedzając w tych czasach w towarzystwie »opieki domowej« katedrę wawelską, umyśliłem sobie, że sarkofag króla Jagiełły wyobraża niewątpliwie postać Krakusa, jako że u stóp króla widniał wykuty w marmurze smok, szczerząc ostre zęby. Raz też zdarzyło się w piątym roku mego życia, że przyłączyłem się nieznacznie do grupy zwiedzających kościół i objaśnianych przez kościelnego, czyli świątnika, odzianego w długą szatę, obszytą srebrnymi wstęgami. Przy grobie Jagiełły świątnik zawodowo, uroczystym tonem oznajmił: »Tu jest sarkofag króla Władysława Jagiełły, który był mężem świątobliwej Jadwigi…«. W tym miejscu nie wytrzymałem, wysunąłem się naprzód i przerwałem świątnikowi: »To nieprawda, to jest pomnik króla Krakusa, a tu smok, którego zabił«. Oczywiście świątnik zrobił minę strasznie zgorszoną, a oprowadzani przyjęli wesołym śmiechem ten wybryk samorodnej erudycji pięcioletniego dziecka. (…) Z czasem (…) zapragnąłem poznać wszystkie tajemnice, zakątki i zakamarki Wawelu, a następnie i całego Krakowa, zwiedzić wszystkie kościoły i stare domy, poznać szczegółowo historię ich powstania i wydarzeń, które rozgrywały się na ich tle, dowiedzieć się czegoś o życiu i sprawach dawnych mieszkańców miasta, którzy spoglądali z pomników nieruchomymi twarzami wykutymi z kamienia i marmuru”[4].

Nie przypuszczał zapewne wtedy, że niebawem sam będzie kształcił nowe grono przewodników, którzy wzorowo mieli wesprzeć świątników w oprowadzaniu pielgrzymów po kościołach Krakowa[5]. Do ulubionych lektur małego Jerzego należały: *Przewodnik po Krakowie i okolicy* dr. Józefa Rosta-

[4] Dobrzycki J.: *O miłośnikach Krakowa*. „Ziemia. Ilustrowany Miesięcznik Krajoznawczy” 1947, R. 38, t. 26, nr 1–2, s. 12, 13.

[5] Na temat świątników zob. Kracik J.: Świątnicy katedry krakowskiej. „Rocznik Krakowski” 1978, t. 49, s. 71–88.

fińskiego[6] oraz *Przewodnik po katedrze wawelskiej* prof. Jana Bryla[7]. Tak przygotowany krakowski cicerone oprowadzał swoich gimnazjalnych kolegów po zabytkach Krakowa aż do czasu, kiedy ówczesny kierownik odbudowy zamku wawelskiego Zygmunt Hendel (1862–1929)[8] nie złajał chłopców za chodzenie po niebezpiecznych rusztowaniach.

Zainteresowania z najmłodszych lat stały się pasją i misją Jerzego Dobrzyckiego. Po odbytej w latach 1917/1918 służbie wojskowej w Polskim Korpusie Posiłkowym (doświadczył m.in. internowania w obozach w Huszt oraz Udine) zaangażował się w organizowanie wycieczek po Krakowie dla licznych grup działaczy plebiscytowych oraz ludności pielgrzymującej do Krakowa z terenów Górnego Śląska, Śląska Cieszyńskiego, Spisza i Orawy. W maju 1920 roku zorganizował kurs dla przyszłych przewodników plebiscytowych, którzy po zdaniu egzaminu zajęli się oprowadzaniem licznych wycieczek. Działalność tę prowadził pod egidą Towarzystwa Obrony Zachodnich Kresów Polski, wspierając kierownika kursów, emerytowanego nauczyciela, Jana Kantego Gruszeckiego (ur. 1886)[9]. Dobrzycki wspominał po latach: „Zrozumiałem, jak skromna na pozór praca przewodnika po zabytkach Krakowa, w rzeczywistości jest funkcją o znaczeniu prawdziwie doniosłym, rozbudzając wśród synów polskiej ziemi wiedzę o kolejach i dziejowych przeznaczeniach narodu (…)”[10]. W ten sposób rozpoczęta przygoda na polu wspierania przewodnictwa po Krakowie zaowocowała kursami, które Dobrzycki organizował będzie przez długie lata.

Pionierzy przewodnictwa[11] – pierwsze kursy z udziałem Jerzego Dobrzyckiego

W dwudziestoleciu międzywojennym Kraków spełniał rolę ważnego ośrodka turystycznego[12]. Rosnąca liczba zwiedzających stwarzała pilną potrzebę uzupełniania

Jerzy Dobrzycki oprowadza amerykańską wycieczkę po Wawelu, czerwiec 1925 r., autor fotografii nieznany; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226, fot. 18595

grona osób udzielających się w oprowadzaniu po licznych zabytkach i pomnikach historii. Cenioną, ale i społeczną funkcję przewodników spełniali od wielu lat członkowie Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (TMHiZK), profesorowie UJ, nauczyciele, studenci oraz tworząca się kadra przewodników. Po Wawelu oraz muzeach oprowadzali nieliczni kustosze i jak już zostało wspomniane, po krakowskich świątyniach oprowadzali pielgrzymów i zwiedzających kościelni, tzw. świątnicy, krytykowani przez Dobrzyckiego za ich ignorancję[13]. Usługi oferowane zwiedzającym stały na bardzo różnym poziomie, a wzmagający się ruch turystyczny i wycieczkowy wymagał zapewnienia odpowiedniej liczby fachowych i opłacanych przewodników miejskich. Sprawy postanowiło wziąć w swoje ręce TMHiZK, które od samych początków swojej działalności stawiało sobie za cel upowszechnianie wiedzy o Krakowie[14].

[6] *Przewodnik po Krakowie i okolicy wydany przez Komitet VI Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich A Opracowany Zbiorowemi Siłami Pod Redakcyą Przewodniczącego Komitetu Dr. J. Rostafińskiego*. Kraków 1891.

[7] Bryl J.: *O katedrze na Wawelu jej arcydziełach i pamiątkach oraz wspomnieniach historycznych, które się z niemi łączą, popularnie opracował Jan Bryl, profesor gimnazjalny w Bochni*. Kraków 1896. Na temat tego przewodnika pisał m.in. Jerzy Duda, określając go jako opracowanie nowoczesne i cieszące się dużą popularnością. Zob.: Duda J.: *Przewodniki po Krakowie (do 1914 roku). Książki, ich autorzy i wydawcy.* „Rocznik Krakowski” 1996, t. 52, s. 78, 79.

[8] Zygmunt Hendel (1862–1929), architekt i konserwator zabytków. Od 1904 r. kierował pracami konserwatorskimi w katedrze wawelskiej, a w latach 1905–1914 na Wawelu, m.in. odsłaniając arkadowe krużganki na dziedzińcu, zob. *Encyklopedia Krakowa*. Red. prowadzący A.H. Stachowski. Warszawa–Kraków 2000, s. 283.

[9] Dobrzycki J.: *Udział Krakowa w walce o Górny Śląsk (fragmenty wspomnień)*. [Przypisami opatrzył W. Passowicz]. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 1978, z. 5, s. 16–21. Por. Pachoński J.: *Kraków wobec powstań śląskich i plebiscytu*. Warszawa–Kraków 1981, s. 41.

[10] Dobrzycki J.: Nie od razu…, s. 41–48.

[11] Określenie użyte przez Krystynę Szymonowicz, zob. Szymonowicz K.: Kraków – gdzie wszystko jest Polską. W: *Przewodnictwo turystyczne po Krakowie*. Warszawa–Kraków, 1986, s. 119. W tym samym artykule, na stronach 111 i 112,autorka opisuje historię przewodnictwa po Krakowie, upatrując pierwszego potwierdzonego źródłowo przewodnika w osobie kanonika Jakuba Staszkowskiego, który w 1518 r. oprowadzał po Krakowie przybyłego na uroczystości weselne królowej Bony retoryka, Celia Calcagniniego z Ferrary.

[12] Por. Małecki J.M.: Rola Krakowa w II Rzeczypospolitej. W: *Dzieje Krakowa. T. 4. Kraków w latach 1918–1939*. Red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki. Kraków 1997, s. 444.

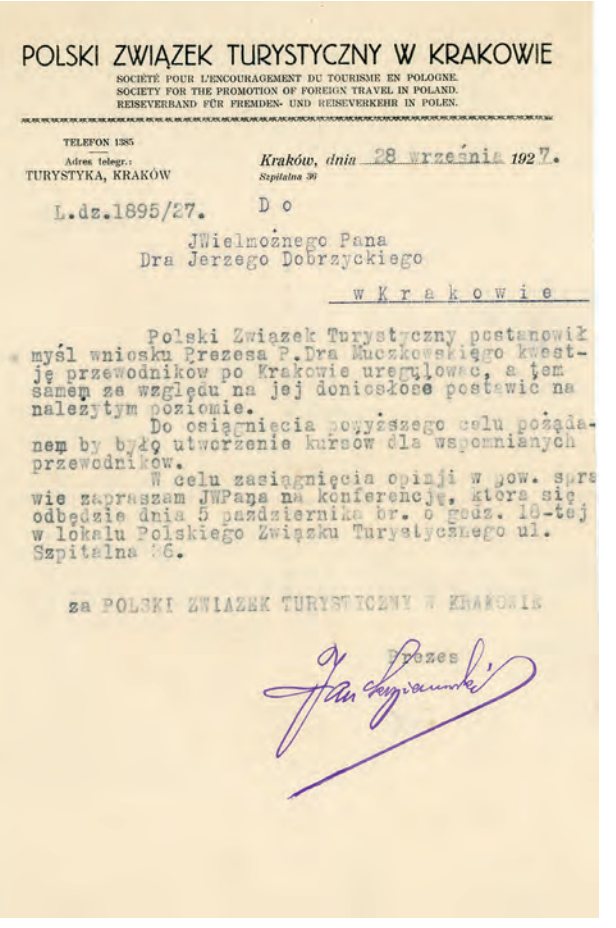
[13] Kozłowski J.: Krótka historia przewodnictwa w Krakowie. W: *XX lecie Koła Przewodników…*, s. 17, 18; Bieńkowski W.: *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w latach 1896–1996.* Kraków 1997, s. 145. Por. Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej cyt. ANK), Zespół akt Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (nr 562), nr inw. TMK 56, Księga protokołów posiedzeń TMHiZK, t. 4, lata 1910–1016, s. 118.

[14] Jeszcze przed I wojną światową członkowie Towarzystwa, m.in. Adolf Sternschuss, organizowali specjalne kursy dla przewodników,

Podczas Walnego Zgromadzenia TMHiZK 3 czerwca 1927 roku prof. Julian Pagaczewski (1874–1940) wnioskował, aby „organizować stałe kursa dla fachowych, płatnych przewodników”[15]. Ówczesny prezes Towarzystwa, Józef Muczkowski (1860–1943), obiecał zająć się tą sprawą. Oficjalnie kurs zorganizował Polski Związek Turystyczny (PZT), który już wcześniej współpracował z Towarzystwem w zakresie szkolenia przewodników oraz oprowadzania wycieczek[16]. Dobrzycki, od 1924 roku członek Wydziału Towarzystwa, był dla PZT cennym, bo doświadczonym w oprowadzaniu współpracownikiem[17]. W piśmie z 28 września 1927 roku prezes PZT Jan Krzyżanowski wystosował do Jerzego Dobrzyckiego zaproszenie na konferencję w sprawie utworzenia kursów dla przewodników, która miała odbyć się w ówczesnej siedzibie PZT przy ulicy Szpitalnej 36[18]. Rozpoczęte w 1927 roku, prowadzone przy współudziale Dobrzyckiego, kursy były pionierskimi, choć niejedynymi organizowanymi szkoleniami dla przewodników turystycznych po Krakowie[19].

Warto zauważyć ścisłe związki TMHiZK i PZT w obszarze działalności na rzecz promocji Krakowa. Krajowy Związek Turystyczny, bo taką nazwę nosił PZT do chwili odzyskania przez Polskę niepodległości, powstał w 1906 roku[20]. Pod projektem statutu PZT podpisali się ludzie ściśle związani z krakowską turystyką, m.in. Stanisław Krygowski (1868–1944), działacz Towarzystwa Tatrzańskiego, Eustachy Jaxa Chronowski (1843 lub 1844–1916), właściciel Grand Hotelu, oraz właśnie prezes TMHiZK Józef Muczkowski[21]. Paragraf drugi statutu określał cel związku, jakim było „ułatwienie ruchu podróżnych swoich i obcych po naszym kraju”[22]. Cel powyższy realizował PZT przez zakrojone na szeroką skalę działania: „obejmowanie ruchu turystycznego we wszystkich postaciach, a w szczególności: utrzymywanie biura informacyjnego i kwaterunkowego, organizowanie i prowadzenie wycieczkowej komunikacji samochodowej (…), tworzenie nowoczesnych materiałów propagandowych i ich rozdział, prowadzenie ewidencji kwaterunku po domach prywatnych i ich przydział, utrzymywanie ewidencji przewodników władających obcymi językami i przydzielanie ich do wycieczek (…)”[23]. Trzeba nadmienić, że jeszcze przed I wojną światową uzyskał PZT tzw. biuro kolejowe z możliwością sprzedaży biletów na wszystkie linie kolei austriackich, w tym na sprzedaż miejsc w wagonach sypialnych. W okresie międzywojennym zaczął również organizować krakowski ruch autobusowy. Od 1926 roku zarządzał dworcem autobusowym w Krakowie – przy placu Świętego Ducha[24].

POLSKI ZWIĄZEK TURYSTYCZNY W KRAKOWIE

SOCIÉTÉ POUR L'ENCOURAGEMENT DU TOURISME EN POLOGNE.
SOCIETY FOR THE PROMOTION OF FOREIGN TRAVEL IN POLAND.
REISEVERBAND FÜR FREMDEN- UND REISEVERKEHR IN POLEN.

TELEFON 1385
Adres telegr.:
TURYSTYKA, KRAKÓW

Kraków, dnia 28 września 1927.
Szpitalna 36

L.dz.1895/27. D o

JWielmożnego Pana
Dra Jerzego Dobrzyckiego

w K r a k o w i e

Polski Związek Turystyczny postanowił myśl wniosku Prezesa P.Dra Muczkowskiego kwestję przewodników po Krakowie uregulować, a tem samem ze względu na jej doniosłość postawić na należytym poziomie.

Do osiągnięcia powyższego celu pożądanem by było utworzenie kursów dla wspomnianych przewodników.

W celu zasięgnięcia opinji w pow. sprawie zapraszam JWPana na konferencję, która się odbędzie dnia 5 października br. o godz. 18-tej w lokalu Polskiego Związku Turystycznego ul. Szpitalna 36.

za POLSKI ZWIĄZEK TURYSTYCZNY W KRAKOWIE

Prezes

Pismo z 28 września 1927 r. inicjujące współpracę Jerzego Dobrzyckiego z Polskim Związkiem Turystycznym; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226

którzy następnie, po odpowiednim przygotowaniu, oprowadzali przybywające do Krakowa wycieczki. W ramach Towarzystwa działała specjalna Komisja do spraw oprowadzania i objaśniania zabytków. Pierwsze kursy z 1902 r. zorganizowało Towarzystwo dla członków Czytelni Akademickiej im. A. Mickiewicza. Por. Bieńkowski W.: *Strażnicy dziejów*…, s. 81–83; Kozłowski J.: Krótka historia przewodnictwa…, s. 15.

[15] ANK, nr inw. TMK 56, Księga protokołów posiedzeń…, s. 11.

[16] Bieńkowski W.: *Strażnicy dziejów*…, s. 82.

[17] Jeszcze na początku lat 20. XX w. Jerzy Dobrzycki kierował akcji zwiedzania Krakowa Sekcji Kół Krajoznawczych PTK, z której następnie rekrutowali się przewodnicy, zob. Kozłowski J.: Krótka historia przewodnictwa…, s. 17.

[18] Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie (dalej cyt. AN PAN i PAU), Spuścizna Jerzego Dobrzyckiego, nr inw. K III 226, IC. Z uwagi na fakt, że spuścizna ta jest obecnie porządkowana, podano numery tymczasowych jednostek archiwalnych.

[19] Własne kursy dla przewodników organizowały także m.in.: krakowski oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Koło Przewodników-Nauczycieli i powstała z niego Komisja Kół Krajoznawczych, Akademickie Koło Krajoznawcze oraz Towarzystwo Szkoły Ludowej (Koło TSL im. A. Asnyka oraz Koło Akademickie TSL), zob. Szymonowicz K.: Kraków…, s. 113–117 oraz Kozłowski J.: Krótka historia przewodnictwa…, s. 15–17.

[20] „Czas” 1906, nr 163, z 19 lipca, s. 1, por. Duda J.: *Przewodniki po Krakowie*…, s. 79.

[21] ANK, nr inw. StGKr 206/790.

[22] Ibidem, s. 3, par. 2.

[23] AN PAN i PAU, nr inw. K III 36, 92, „Szkic z działalności Polskiego Związku Turystycznego”. Materiały kuratora PZT Walerego Goetla.

[24] *Sprawozdanie z działalności Polskiego Związku Turystycznego w Krakowie za okres od czerwca 1935 do września 1936 r.* (dalej cyt. *Sprawozdanie*). Kraków 1936, s. 10, 11.

Wycieczka TMHiZK na Salwator i kopiec Kościuszki, lipiec 1931 r., autor fotografii nieznany; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226, fot. 18596

Dbałość o wysoki poziom obsługi ruchu turystycznego łączyła działania TMHiZK oraz PZT. W sprawozdaniu Wydziału Towarzystwa za rok 1927 jeden rozdział poświęcono w całości tematowi zwiedzania Krakowa: „Kraków z roku na rok przyciąga do swych murów coraz liczniejsze wycieczki z całej Polski i zagranicy. Ruch turystyczny wzmaga się bardzo silnie, zwłaszcza w miesiącach letnich Kraków staje się centrum turystycznym Polski. Przybywające do miasta wycieczki powinny znaleźć odpowiednie pomieszczenia oraz możność planowego zwiedzania zabytków. Należałoby za przykładem zagranicy – pobudować domy o typie schroniskowym dla turystów i urządzić praktyczną lokomocję. Należy podnieść z uznaniem, że krakowski Związek Turystyczny rozwija w tym kierunku energiczną akcję przez zaprowadzenie połączeń autobusowych Krakowa z miejscowościami okolicznemi. Bardzo ważną jest także sprawa wykształcenia fachowych przewodników władających obcemi językami. Związek Turystyczny w porozumieniu z Towarzystwem Miłośników Krakowa zorganizował specjalny kurs dla takich przewodników, który prowadzi członek naszego zarządu i sekretarz Towarzystwa Dr Jerzy Dobrzycki. (…) Organizacyjne ujecie ruchu turystycznego powinno być stałą troską czynników rządowych, autonomicznych i powołanych do tego Towarzystw oświatowych i turystyczno-sportowych. Kraków odgrywa dzisiaj rolę wielkiego miasta reprezentacyjnego RP”[25]. 13 stycznia 1928 roku na posiedzeniu Wydziału Towarzystwa dr Marian Morelowski (1884–1963) dopytywał Jerzego Dobrzyckiego w sprawie organizowanych przez niego wycieczek oraz kursów dla przewodników. Dobrzycki wyjaśniał, że na kurs dla przewodników organizowany przez Związek Turystyczny zapisało się niemal 20 osób, które przygotowywały się właśnie do kursu praktycznego[26]. Kurs „kwalifikowanych przewodników” trwał sześć miesięcy. Przeznaczony był dla przewodników chcących oprowadzać wycieczki krajowe i zagraniczne. Dzielił się na dwie części: kurs teoretyczny, trwający cztery miesiące, oraz kurs praktyczny, trwający dwa miesiące. Część teoretyczna polegała na studiowaniu podręczników dotyczących historii i sztuki Krakowa. Do tego celu PZT założył nawet specjalną bibliotekę. Część praktyczna polegała na oprowadzaniu „aspirantów” po Krakowie „celem uzupełnienia wiadomości, oraz celem nabycia praktycznej rutyny przewodnickiej”[27]. Po zakończeniu kursu odbyły się – przeprowadzane przez „osobistości odznaczające się wybitną znajomością rzeczy” – egzaminy składające się również z dwóch części. Osoby, które zaliczyły egzaminy z wynikiem pozytywnym, otrzymały dyplomy oraz legitymacje upoważniające do oprowadzania po Krakowie z ramienia PZT. W ten sposób Kraków wzbogacił się o 10 nowych przeszkolonych przewodników. Niestety, większość materiałów archiwalnych PZT została zaprzepaszczona podczas II wojny światowej. Jedynie ze źródeł drukowanych dowiadujemy się o licznych listach, nadsyłanych do PZT z podziękowaniami za wysoki poziom obsługi turystów[28].

Istotnym elementem prawidłowej popularyzacji Krakowa były dla Dobrzyckiego bez wątpienia fachowo opracowane programy oprowadzania po Krakowie oraz przeszkolona do tego celu kadra, jak mawiano w TMHiZK, ciceronów. Na posiedzeniu Wydziału Towarzystwa 21 października 1930 roku Dobrzycki podnosił, jak zanotowano: „(…) w Muzeum Przemysłowym utworzono Biuro Propagandy Krakowa, które prowadzi społecznie dr Piotrowski. Należałoby określić ściśle funkcje tego referatu propagandowo-artystycznego. W związku ze zwołaną w Muzeum Przemysłowym konferencją zauważa dr Dobrzycki, że propaganda Krakowa powinna być prowadzona w jak najszerszym zakresie, co oczywiście wymagać będzie odpowiednich środków finansowych. Referat propagandowy musi mieć odpowiednie kwalifikacje reprezentacyjne, zwłaszcza wobec gości zagranicznych. Powinno się opracować programy oprowadzania po Krakowie, następnie należałoby wpłynąć na odpowiednie czynniki w celu wymuszenia kontroli nad porządkiem w hotelach. Bardzo ważna jest również propaganda drukiem przy pomocy ilustrowanych wydawnictw artystycznych”[29].

Od maja 1934 roku aż do wybuchu II wojny światowej Dobrzycki pracował w Zarządzie Miejskim jako referent dla spraw propagandy i turystyki w m. Krakowie, kierownik Miejskiego Biura Propagandy, a następnie jako zastępca naczelnika Wydziału Oświaty, Kultury, Sztuki i Propagandy. Wszystkie pełnione przez niego funkcje, zarówno urzędnika miejskiego odpowiedzialnego za promocję Krakowa, jak i popularyzatora wiedzy o Krakowie z ramienia Towarzystwa i PZT, potrafił umiejętnie pogodzić. Z zachowanych źródeł wynika, że nieustannie podnosił kwestię prowadzenia profesjonalnej kampanii reklamowej Krakowa, na którą składać się miało wiele czynników, od administracyjnych po dostępne wtedy środki masowego przekazu, takie jak radio, prasa, plakaty i ulotki. Zadania stawiane przez Dobrzyckiego wypełniał właśnie PZT. Okres aż do wybuchu II wojny światowej to czas, kiedy PZT obsługiwał ruch tury-

[25] ANK, nr inw. TMK 64, Protokoły posiedzeń i sprawozdania roczne z lat 1923–1938, s. 386.

[26] ANK, nr inw. TMK 56, Księga protokołów posiedzeń…, s. 6.

[27] *Sprawozdanie z działalności Polskiego Związku Turystycznego za okres pięciolecia 1928–1932*. Kraków 1933, s. 27.

[28] *Loc. cit.*

[29] ANK, nr inw. TMK 56, Księga protokołów posiedzeń…, s. 55.

Biuro Polskiego Związku Turystycznego przy ul. Lubicz 4 w Krakowie (pałac Wołodkowiczów), 1937, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid". Na ścianach widoczne plakaty reklamujące Dni Krakowa; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-16061/IX

styczny do Krakowa i okolic, posiadał własne dworce autobusowe i bazę noclegową (dwa baraki noclegowe: przy ulicy Rakowickiej oraz w Domu pod Jagnięciem przy Rynku Głównym, a także hotel turystyczny), organizował imprezy masowe, w tym zainicjowane przez Dobrzyckiego Dni Krakowa, wydawał przewodniki, broszury i afisze, m.in. *Drogę turysty* i album *Stary Kraków*[30] autorstwa tegoż. Organizował także wycieczki, przygotowywał i ewidencjonował przewodników po Krakowie[31]. Od władz miasta uzyskał PZT nową siedzibę w pałacu Wołodkowiczów przy ulicy Lubicz 4[32] – była to strategiczna lokalizacja na wprost krakowskiego Dworca Głównego. Tam też powstała niebawem Centrala Przewodników po Krakowie[33].

Kwestia przeszkolenia odpowiedniej kadry przewodnickiej, mogącej podołać stale rosnącemu zapotrzebowaniu, była paląca. Od 1935 roku ruch turystyczny i pielgrzymkowy do Krakowa wzmógł się ze względu na uroczystości związane z pogrzebem Marszałka Józefa Piłsudskiego i trwającą budową kopca jego imienia na Sowińcu. Podczas posiedzenia Zarządu Wydziału Towarzystwa 1 czerwca 1935 roku Dobrzycki tłumaczył, że nie jest w stanie osobiście przeprowadzić kolejnego kursu dla przewodników, prawdopodobnie ze względu na absorbujące czas kierowanie cyklem wycieczek po Krakowie oraz przygotowania do pierwszych Dni Krakowa. Zapotrzebowanie na kadrę przewodnicką musiało być jednak spore, skoro zastanawiano się nad zaangażowaniem do oprowadzania historyków lub historyków sztuki oraz sfery akademickie. Prezes Muczkowski podniósł także sprawę zorganizowania kursów przewodnickich dla cudzoziemców. Dobrzycki obiecał zorganizować taki kurs w ten sposób, że biorąc udział w organizowanej przez niego wycieczce, za małą opłatą będzie można zdać u niego krótki egzamin i zdobyć uprawnienia przewodnickie[34]. W spisie członków Polskiego Związku Turystycznego z 1936 roku Dobrzycki figurował jako członek rzeczywisty[35]. Pełnił także rolę członka Zarządu PZT. Ponieważ w tym samym czasie był kierownikiem Miejskiego Biura Propagandy, wiele wydarzeń związanych z krakowską turystyką współorganizowanych było przez referat artystyczny Zarządu Miejskiego oraz PZT. Nadmienić należy, że już w pierwszym statucie PZT mowa była o tym, że niektóre organizacje, w tym TMHiZK, mają prawo wysyłać swoich delegatów z prawem głosu do Wydziału PZT[36]. Jak podaje Wiesław Bieńkowski, w Towarzystwie nie utworzono Komisji Wycieczkowej właśnie z uwagi na współpracę na tym polu Dobrzyckiego z PZT[37]. W mowie wygłoszonej na otwarciu sesji budżetowej w kwietniu 1936 roku prezydent Krakowa, dr Mieczysław Kaplicki (1875–1959), wyraził uznanie dla działalności naukowej i propagandowej TMHiZK. Podkreślił rolę, jaką we wzajemnych kontaktach Towarzystwa z Zarządem Miejskim odgrywał Jerzy Dobrzycki: „Kierownik Miejskiego Biura Propagandy, będąc członkiem Wydziału tegoż Towarzystwa, prowadził w ub. roku w porze letniej XI cykl wzorowych wycieczek naukowych po starym Krakowie, zimą zaś organizował cieszące się ogromną popularnością zebrania naukowe tegoż Towarzystwa (…), w toku których stale prowadzona była propaganda i obrona charakteru Krakowa"[38]. Jak podkreślano w Towarzystwie, był to pierwszy tego typu oficjalny rodzaj wyrażenia uznania dla TMHiZK ze strony władz miejskich.

W służbie rozwoju turystyki w Krakowie – wzorowy kurs dla przewodników turystycznych po Krakowie

Kurs z lat 1927/1928 współorganizowany przez Towarzystwo i PZT miał skromny charakter. Nieliczna kadra przewodników wymagała uzupełnienia w związku z planowanymi pierwszymi Dniami Krakowa. Przygotowany przez Dobrzyckiego w Miejskim Biurze Propagandy „Przybliżony program Dni Krakowa w roku 1935" zakładał m.in. organizowanie wzorowego zwiedzania zabytków Krakowa. W tym celu należało przeprowadzić specjalny kurs dla przewodników krajowych i zagranicznych, który obejmowałby wykłady, technikę zwiedzania oraz pokazy praktyczne[39]. Kierownikiem kursu, odpowiedzialnym za opracowanie programu szkolenia oraz przebieg zajęć, został Jerzy Dobrzycki[40]. „Czas" z 10 lutego 1936 roku donosił: „Polski Związek Turystyczny wraz z Miejskim Biurem Propagandy Krakowa, pragnąc zaradzić palącej potrzebie wyszkolonych wzorowo zastępów przewodników dla wzrastającego stale ruchu turystycznego w kraju i z zagranicy zorganizował specjalny kurs, który trwać będzie trzy miesiące. Kurs ten rozpocznie się w Wielkiej Sali miejskiego Muzeum Prze-

[30] Dobrzycki J.: *Stary Kraków*. Kraków 1936.

[31] AN PAN i PAU, nr inw. K III 36, 92, por. *Encyklopedia*…, s. 490.

[32] Obecnie w budynku tym znajduje się siedziba Poczty Polskiej.

[33] „Czas" 1936, nr 148, z 30 maja, s. 9.

[34] ANK, nr inw. TMK 57, Księga protokołów zebrań Wydziału TMHiZK (1927–1936), Walne Zebrania (1927–1931), s. 113.

[35] *Sprawozdanie*, s. 37 oraz wkładka ze spisem członków.

[36] *Statut krajowego Związku Turystycznego*. Kraków 1906, s. 7, par. 12 b.

[37] Bieńkowski W.: *Strażnicy dziejów*…, s. 114.

[38] ANK, nr inw. TMK 65, Sprawozdania z działalności Towarzystwa oraz materiały do sprawozdań z lat 1935–1962, s. 17.

[39] AN PAN i PAU, nr inw. K III 226, Dni Krakowa.

[40] Zob. aneks do tego artykułu.

mysłowego przy ulicy Smoleńsk 9, dzisiaj w poniedziałek, dnia 10 b.m. o godzinie 3-ciej popołudniu. Inauguracyjne przemówienie na temat społecznej, wychowawczej i propagandowej roli przewodników po Krakowie wygłosi prezes Zarządu PZT, wiceprezes Izby Przemysłowo-Handlowej J. S. Kuhn, poczem kierownik naukowy kursu dr. J. Dobrzycki wygłosi pierwszy wykład fachowy"[41].

Program kursu dzielił się, podobnie jak w latach 1927/1928, na część teoretyczną i praktyczną i obejmował wszystko, co mogło być potrzebne przewodnikowi turystycznemu: „Słuchacze zapoznali się dokładnie z metodyką oprowadzania turystów oraz z techniką pokazywania zabytków. Ponadto uczestnicy wysłuchali wykładów dotyczących organizacji ruchu wycieczkowego, sposobu układania programu zwiedzań, kwestji zakwaterowania, wyżywienia, rozrywek, zakupów itd."[42]. Prelegentami byli m.in.: prof. Jan Dąbrowski (1890–1965)[43], wykładający historię Krakowa, dr Kazimierz Dobrowolski (1894–1987)[44], szkolący z historii krakowskiej kultury, dr Karol Estreicher (1906–1984)[45], wykładający dzieje sztuki, dyrektor PZT dr Bolesław Macudzyński (1893–1966)[46], prof. Tadeusz Seweryn (1894–1975)[47], prezes Zarządu PZT Jan Stefan Kuhn (zm. 1965)[48] oraz dyrektor Muzeum Techniczno-Przemysłowego Eugeniusz Tor (1883–1953)[49]. Sam kierownik kursu, Jerzy Dobrzycki, wykładał metody i techniki pokazu zabytków Krakowa[50].

Chęć uczestniczenia w kursie zgłosiło 125 osób, głównie byli to absolwenci UJ, nauczyciele oraz studenci. Do kursu dopuszczonych zostało 115 osób, z czego do samego egzaminu dotarło 97 uczestników. Pozytywny wynik egzaminu uzyskały 74 osoby[51].

W archiwalnych materiałach Jerzego Dobrzyckiego zachowała się interesująca lista pytań egzaminacyjnych:

1. Kraków – „polski Rzym" – uzasadnić.
2. Które wieki były najpomyślniejszymi w dziejach Krakowa? Jakie w tych wiekach powstały najważniejsze pomniki sztuki?
3. Pielgrzymka na odpust św. Stanisława – co jej głównie pokazać?
4. Wycieczka Śląska w Krakowie – co jej pokazać?
5. Dzieje i rola Uniwersytetu – główne zabytki jego przeszłości.
6. „Złoty wiek" Zygmuntowski – dokumenty tegoż w Krakowie.
7. Jakie są najstarsze zabytki Krakowa?
8. Zwyczaje tradycjonalne w Krakowie.
9. Wawel – najświetniejsze miejsce Polaków – dlaczego?
10. Największe osobliwości Muzeum Narodowego w Sukiennicach.
11. Najwięksi mężowie Krakowa schyłku średniowiecza (Stwosz i Kopernik).
12. Cudowne krzyże Krakowa.
13. Cudowne obrazy M.B. w kościołach krakowskich.
14. Wycieczka węgierska – co jej pokazać?
15. Miejsca związane z osobą Marszałka J. Piłsudskiego.
16. Charakterystyka epoki Wazów i zabytki z nią związane.
17. Średniowieczne klasztory Krakowa – ich życie, rola, zabytki.
18. Najdawniejsze budowle Wawelu.

Uczestnicy wzorowego kursu po Krakowie, 30 kwietnia 1936 r., autor fotografii nieznany; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226, fot. 18597

19. Kiedy i jak powstał plan Krakowa? Cechy charakterystyczne.
20. Dawne mieszczaństwo krak. i pomniki z nim związane.
21. Jak wygląda herb Krakowa? Nieco o warowniach.
22. Jak powstały planty. Główne zabytki w ich sąsiedztwie.
23. Wit Stwosz i Matejko – zestawienie.

[41] „Czas" 1936, nr 40, z 10 lutego, s. 8.

[42] *Sprawozdanie*, s. 60.

[43] Jan Dąbrowski (1890–1965), historyk, mediewista, prof. UJ, m.in. prezes TMHiZK w latach 1945–1964, zob. *Encyklopedia*…, s. 146.

[44] Kazimierz Dobrowolski (1894–1987), historyk kultury, etnograf, socjolog, m.in. kierownik Katedry Socjologii i Etnologii UJ w latach 1935–1964, zob. *Encyklopedia*…, s. 154.

[45] Karol Estreicher (1906–1984), historyk sztuki, bibliograf, pisarz, m.in. dyrektor Muzeum UJ w latach 1946–1976, zob. *Encyklopedia*…, s. 193.

[46] Bolesław Macudzyński (1893–1966), prawnik, działacz sportowy i turystyczny, międzynarodowy sędzia narciarski, pionier szkolnictwa hotelarskiego, m.in. dyrektor PZT w Krakowie w latach 1935–1939, zob. *Encyklopedia*…, s. 577.

[47] Tadeusz Seweryn (1894–1975), etnograf, historyk sztuki, malarz, działacz polityczny, m.in. dyrektor Muzeum Etnograficznego w Krakowie w latach 1937–1965, zob. *Encyklopedia*…, s. 893.

[48] Jan Stefan Kuhn (zm. 1965), wiceprezes Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie, członek TMHiZK, zob. Bieńkowski W.: *Strażnicy dziejów*…, s. 185, 291.

[49] Eugeniusz Tor (1883–1953), inżynier, działacz społeczny, dyrektor Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie, wiceprezydent Krakowa w latach 1945–1947, zob. *Encyklopedia*…, s. 643.

[50] *Sprawozdanie*, s. 62 oraz W Bieńkowski W.: *Strażnicy dziejów*…, s. 45; „Czas" 1936, nr 148, z 30 maja, s. 9.

[51] *Sprawozdanie*, s. 62.

L. prot.: 68.

DYPLOM

PRZEWODNIKA TURYSTYCZNEGO PO KRAKOWIE

Niniejszem stwierdza się, że P. an Woźniak Stanisław

uczęszczał(a) na 3-miesięczny Kurs Wzorowy dla Przewodników po Krakowie zorganizowany w miesiącach luty—kwiecień 1936 r. staraniem Polskiego Związku Turystycznego w Krakowie przy poparciu M. Biura Propagandy Krakowa poczem złożył(a) egzamin fachowy ze wszystkich wykładanych na kursie przedmiotów

z postępem bardzo dobrym,

wobec czego uznany(a) zostaje za posiadającego(ą) metodyczne i praktyczne przygotowanie do pełnienia funkcyj przewodnika(czki) dla turystów i wycieczek krajowych (i zagranicznych)

W Krakowie, dnia 16 maja 1936 roku.

Kierownik nadzorny kursu i przewodn. komisji egzamin. Dr Jerzy Dobrzycki

Prezes Zarządu P. Z. T. Jan Stefan Kuhn

Sekretarz Zarządu P. Z. T. Karol Stryjeński

Członkowie komisji egzaminacyjnej: Karol Lutostański

L. S.

Dyplom przewodnika turystycznego po Krakowie dla Stanisława Woźniaka, jako kierownik naukowy kursu podpisany Jerzy Dobrzycki; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-R2444

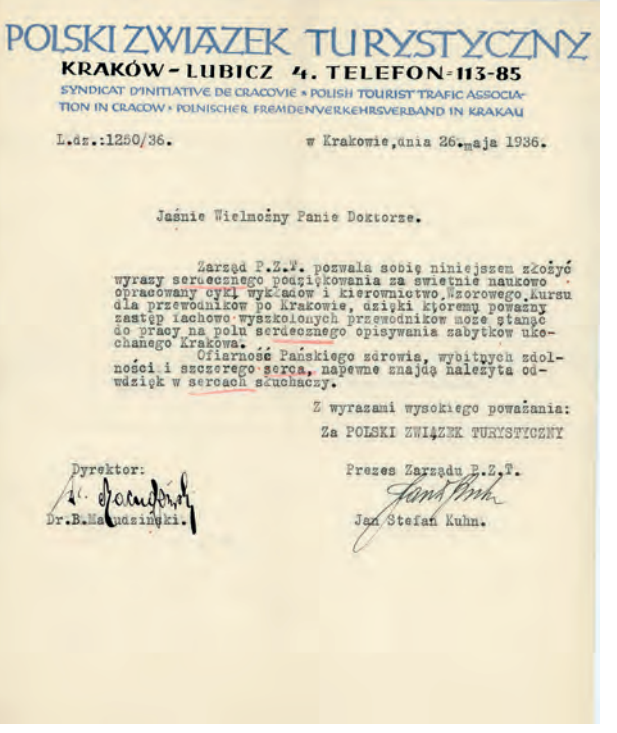
24. Święci krakowscy – zabytki z nimi związane.
25. Co jest w Krakowie najciekawsze dla wycieczki amerykańskiej?
26. Najsmutniejsze czasy Krakowa (wiek 18ty) – zabytki i wspomnienia.
27. Miejsca związane z osobą Kościuszki.
28. Najpiękniejsze miejsca widokowe w Krakowie.
29. Tatarzy w Krakowie – wspomnienia, legendy, zwyczaje.
30. Największe osobliwości Krakowa.
31. Gdzie jest ulica Olchowskiego?
32. O ks. Piotra Skargę.
33. Czy były trzęsienia ziemi w Krakowie?
34. Co zrobić gdy [fragment nieodczytany].
35. Gdzie by Pan zaprowadził turystę wieczorem?
36. Co Krakowowi zawdzięcza Warszawa?
37. Znaczenie Krakowa dla Polski[52].

[52] AN PAN i PAU, nr inw. K III 226, IA.

[53] Ibidem.

[54] Por. *Zagadnienia turystyczne na terenie miasta Krakowa. Wyjątki z przemówienia dr Mieczysława Kaplickiego, prezydenta miasta Krakowa na plenarnym posiedzeniu Rady Miejskiej w czasie obrad nad budżetem na rok 1938/1939*. „Turyzm Polski" 1938, nr 4, s. 1–4.

[55] *Okólnik nr 39 Prezydenta ST. Kr. miasta Krakowa z dnia 12 listopada 1938 roku w sprawie współdziałania Zarządu Miejskiego z Polskim Związkiem Turystycznym*. „Gazeta Urzędowa Zarządu Miejskiego w Stoł. Król. Mieście Krakowie" 1938, R. 59, s. 133, 134.

POLSKI ZWIĄZEK TURYSTYCZNY
KRAKÓW - LUBICZ 4. TELEFON 113-85
SYNDICAT D'INITIATIVE DE CRACOVIE • POLISH TOURIST TRAFIC ASSOCIATION IN CRACOW • POLNISCHER FREMDENVERKEHRSVERBAND IN KRAKAU

L.dz.:1250/36. w Krakowie, dnia 26. maja 1936.

Jaśnie Wielmożny Panie Doktorze.

Zarząd P.Z.T. pozwala sobie niniejszem złożyć wyrazy serdecznego podziękowania za świetnie naukowo opracowany cykl wykładów i kierownictwo „Wzorowego Kursu dla przewodników po Krakowie, dzięki któremu poważny zastęp fachowo wyszkolonych przewodników może stanąć do pracy na polu serdecznego opisywania zabytków ukochanego Krakowa.

Ofiarność Pańskiego zdrowia, wybitnych zdolności i szczerego serca, napewno znajdą należyta oddźwięk w sercach słuchaczy.

Z wyrazami wysokiego poważania:
Za POLSKI ZWIĄZEK TURYSTYCZNY

Dyrektor: Dr. B. Macudziński

Prezes Zarządu P.Z.T. Jan Stefan Kuhn.

Pismo z 26 maja 1936 r., w którym PZT dziękuje Jerzemu Dobrzyckiemu za przeprowadzenie wzorowego kursu dla przewodników po Krakowie; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226

Zachował się także list, w którym PZT dziękuje Dobrzyckiemu „za świetnie naukowo opracowany kurs wykładów i kierownictwo »Wzorowego Kursu dla przewodników po Krakowie«". Jak napisano w zakończeniu listu: „ofiarność Pańskiego zdrowia, wybitnych zdolności i szczerego serca, zapewne znajdą należyty oddźwięk w sercach słuchaczy"[53].

W tym samym 1936 roku w gmachu Akademii Górniczej przy alei Adama Mickiewicza 30 odbyła się w Krakowie I Wystawa Turystyczno-Uzdrowiskowa i Letniskowa. Jerzy Dobrzycki zasiadał w komitecie ogólnym wystawy oraz Dziale Turystyki komitetu wykonawczego jako delegat zarządu Miasta do PZT. Władze Krakowa wspierały poczynania instytucji zaangażowanych w rozwój turystyki w Krakowie. W specjalnym okólniku prezydent dr Mieczysław Kaplicki, żywo zaangażowany w sprawę turystyki krakowskiej[54], wzywał wszystkich naczelników Wydziałów do współpracy z PZT na polu „przygotowania odpowiedniej obsługi turystycznej, atrakcji turystycznych i propagandy". Wskazywał, że PZT wymienione powyżej zadania wykonuje z ramienia władz Krakowa i poszczególne resorty Zarządu Miejskiego powinny życzliwie podchodzić do postulatów wysuwanych przez PZT[55].

Pomimo powiększania się zastępów wzorowych przewodników zdarzały się przypadki tzw. dzikiego przewodnictwa. W celu zaradzenia temu problemowi PZT zwrócił się do Wydziału Kultury i Oświaty Zarządu Miejskiego, w którym pracował Dobrzycki, z prośbą o poparcie sprawy uregulowania kwestii przewodnictwa po Krakowie. W gronie: dr Fryderyk Wesselly, Jerzy Dobrzycki, Jan Stefan Kuhn i Bolesław Macudzyński, debatowano nad projektem zarządzenia dla Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie w sprawie

PORÓWNANIE DZIAŁALNOŚCI P. Z. T. W LATACH 1928 — 1932 Z OKRESEM OD CZERWCA 1935 R. DO KOŃCA WRZEŚNIA 1936 R.

(Za lata 1933 i 1934 brak danych)

Rok	Przyjęto wycieczek:						Dostarczono przewodników do oprowadz.			W y d a n o prospektów w językach:				Udzielono informacyj osobom	W y d a n o prospektów o uzdrowiskach obcych i krajow.
	ile	ile osób razem	z tego osób: z kraju	z tego osób: z zagranicy	Liczba przenocowań	Wartość iloczynu osób dni		Oprowadzało przewodn. razem: ilu	Oprowadzało przewodn. razem: dni	polskim	francuskim	angielskim	niemieckim		
1928	25	1042	350	692	18	2099	10	6	72	2700	1161	2049	1465	3020	264
1929	49	1607	240	1367	49	3801	12	7	112	2116	3181	2922	3107	6150	340
1930	21	869	247	622	15	2419	14	5	31	951	140	1847	1697	3560	273
1931	32	1620	1065	555	29	4638	8	8	130	1533	98	491	724	4520	346
1932	10	156	54	102	7	348	6	2	16	1095	67	624	577	6740	350
1935/6	549	211350	210567	783	90952	333933	52	3679	183	22450	20470	18640	21696	40856	4550
od 1. IV. do 31 IX. 1936	317	30715	26586	4129	33502	70022*	156	465	229	147803	13370	12520	15492	61152	11101

*) Wartość iloczynu do końca września 1936

Dane dotyczące obsługi ruchu turystycznego przez PZT w latach 1928–1936; reprod z: Sprawozdanie z działalności Polskiego Związku Turystycznego w Krakowie za okres od czerwca 1935 do września 1936 r. *Kraków 1936, s. 61*

przewodników. Jako przykład służyło rozporządzenie Komisariatu Rządu m. Warszawy[56]. Projekt takiego zarządzenia powstał pod koniec 1938 roku. Jerzy Dobrzycki opiniował go i poprawiał. Rozszerzał m.in. grono osób, które bez konieczności zdobywania uprawnień przewodnickich mogły oprowadzać po Krakowie, a mieli to być profesorowie i docenci szkół wyższych, historycy sztuki i kultury z ukończonymi wyższymi studiami naukowymi, kustosze muzealni, stały personel pracowniczy z Wawelu, upoważnieni pracownicy świątyń i muzeów, nauczyciele oprowadzający własne szkolne wycieczki oraz osoby upoważnione przez Zarząd Miejski. Ponadto stawiał Dobrzycki kandydatom na przewodników wysokie wymagania. Chciał, aby oprócz wiedzy historycznej o Krakowie posiadali także wiedzę z zakresu znajomości krakowskich hoteli, miejsc kwaterunkowych, restauracji i miejsc wypoczynku. Powinni byli także orientować się w miejscowych teatrach, sklepach, komunikacji miejskiej oraz lokalnych trudnościach i ułatwieniach dla turystów. Przewodnicy mieli przygotowywać swoje oprowadzania pod kątem zróżnicowania grup, w szczególności podczas oprowadzania wycieczek zagranicznych powinni byli zapoznać się z zainteresowaniami i wymaganiami danych narodowości. Wszystko to oczywiście miało łączyć się z elastycznością i pracą w różnych ramach czasowych[57].

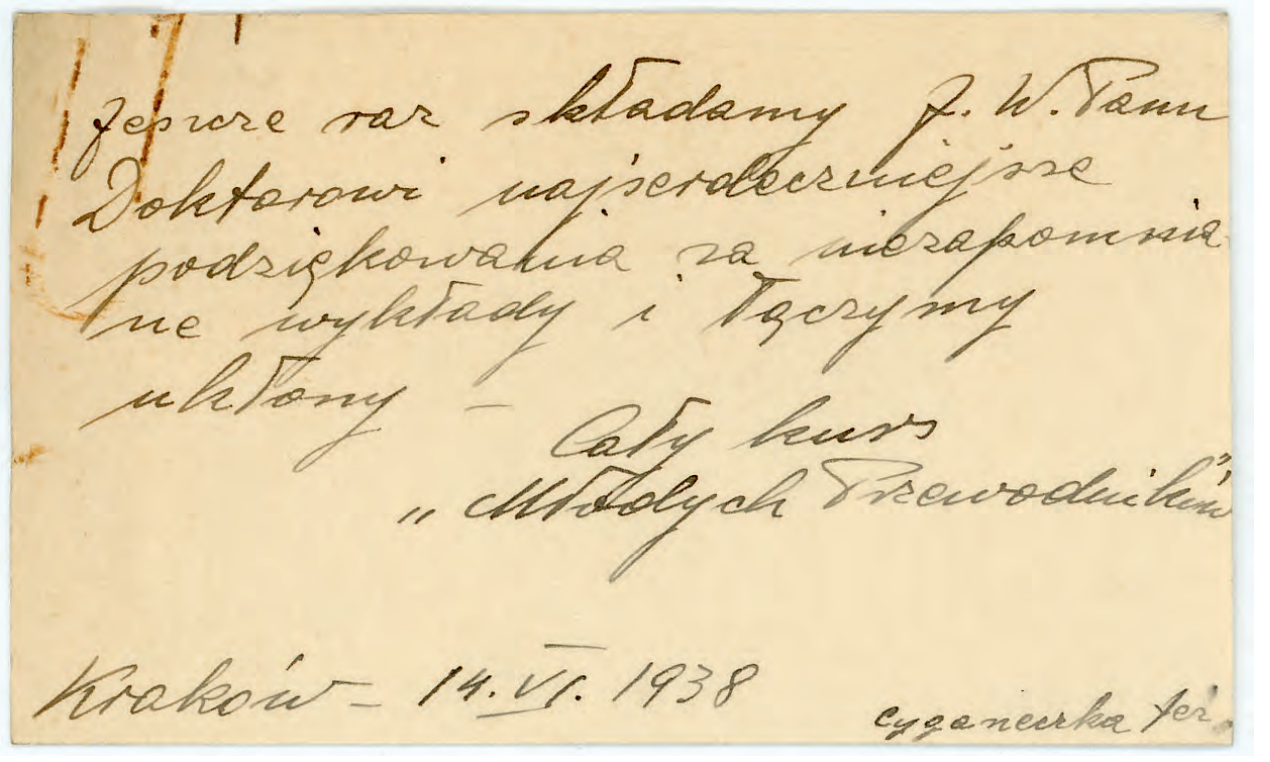
Równocześnie z działaniami na polu zinstytucjonalizowania zasad oprowadzania po Krakowie odbył się kolejny wzorowy kurs dla przewodników w roku 1938. Kurs zorganizowany w maju i czerwcu, objął 14 wycieczek po zabytkach ze szczególnym uwzględnieniem tzw. drogi turysty. Poznano m.in. Barbakan, mury obronne, plac Matejki i kościół św. Floriana, wieżę Ratuszową, Rynek Główny, Sukiennice, i kościół św. Wojciecha, kościoły Franciszkanów i Dominikanów, gmach ratusza (najprawdopodobniej pałac Wielopolskich – siedzibę krakowskiego magistratu), kościół Mariacki i plac Mariacki, kościoły św. św. Piotra i Pawła oraz św. Andrzeja, Collegium Iuridicum, Bibliotekę Jagiellońską, Liceum Nowodworskiego, zamek i katedrę na Wawelu, zabytki Stradomia i Kazimierza. Jerzy Dobrzycki składał po każdym kursie stosowne sprawozdania dyrektorowi PZT Bolesławowi Macudzyńskiemu. W sprawozdaniu z kursu w 1938 roku pisał: „Oprócz wyczerpujących ściśle fachowych objaśnień z zakresu historii, sztuki i kultury Krakowa, udzieliłem słuchaczom bardzo wiele specjalnych porad i wskazówek technicznych co do sposobu budowy programu, prowadzenia wycieczek, przemawiania, metod informowania poszczególnych narodowości, budzenia zainteresowania itp.”[58].

Ostatni przed wybuchem II wojny światowej wzorowy kurs dla przewodników prowadzony był od marca do maja 1939 roku. Objął 77 godzin wykładowych, z których większość (62) przypadała na wycieczki w terenie. Podczas otwarcia kursu 29 marca Dobrzycki wygłosił mowę, której tekst zachował się w jego materiałach archiwalnych: „Jest to już 4-ty kurs – z częstego ponawiania tych kursów mogą Państwo wyciągnąć wniosek, że Kraków potrzebuje przewodników turystycznych. (…) wynika to z doniosłej roli turystycznej Krakowa, opartej na odwiecznej tradycji tego miasta (…)”. Na koniec prelegent wyłożył, czym powinien charakteryzować się dobry przewodnik: „Musi znać Kraków, jego przeszłość, kulturę, sztukę – musi silnie pracować nad pogłębieniem wiedzy, musi podjąć swą pracę z miłością tym zasadniczym motorem

[56] AN PAN i PAU, nr inw. K III 226, IA, pisma PZT z 20 czerwca 1938 r. oraz 13 sierpnia 1938 r.

[57] AN PAN i PAU, nr inw. K III 226, IA.

[58] Ibidem.

Jeszcze raz składamy P. W. Panu
Doktorowi najserdeczniejsze
podziękowania za niezapomniane
wykłady i łączymy
ukłony —
Cały kurs
„Młodych Przewodników"
Kraków — 14. VI. 1938
Cyganeczka Jer.

Podziękowania dla Jerzego Dobrzyckiego od uczestników kursu, 14 czerwca 1938 r.; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226

(…) powodzenia wszelkich spraw ludzkich. Musi odczuć i zgłębić ducha dziejów Krakowa, ocenić, jaką rolę ma Kraków w obliczu sądu historii"[59]. Wspominając po latach przedwojenny kurs, przewodnik Tadeusz Hołuj (1916–1985)[60] opisał drogę stawania się przewodnikiem przebiegającą, tak jak podkreślał Dobrzycki, od wręczenia dyplomu po rzeczywiste doświadczenie pracy przewodnika: „Już nie pamiętam, kto mnie namówił na kurs przewodników po Krakowie, minęły od tego czasu wielkie lata, ale ów wieczór, kiedy dr Jerzy Dobrzycki z wyrozumiałym uśmiechem gratulował naszej grupie zdania egzaminu, nie wypadł jeszcze z pamięci. Była nas spora gromadka, miasto potrzebowało pilnie przewodników. (…) Były to ostatnie lata przed wojną (…) i my, młodzi ludzie (…) szukaliśmy takiej właśnie pracy, głównie przecież »niedzielnej« wówczas, bo, mówiąc prawdę, to właśnie kierowało naszą gromadkę na kurs, a nie miłość do Krakowa. Tę mieliśmy w sobie, choć nieuświadomioną. (…) Tak więc, właściwie już po dyplomie, poznawaliśmy swoje miasto"[61].

II wojna światowa zmusiła Dobrzyckiego do ucieczki i internowania na terenie Rumunii. Nie przerwała jednak jego pasji nauczania. Na terenie Rumunii podjął szeroką działalność odczytową, uczestniczył w imprezach artystycznych organizowanych m.in. przez Amerykańską Komisję Pomocy Polakom (m.in. widowisko *Szopka krakowska*, z którym objeżdżał ośrodki polskie w Rumunii). W Szkole Polskiej w Turnu Severin był nauczycielem języka polskiego i łaciny. W 1942 roku pełnił funkcję kierownika biblioteki we Francuskim Instytucie Naukowym. W ramach swoich obowiązków organizował odczyty i imprezy artystyczne. W 1944 roku został przeniesiony do Bukaresztu, gdzie niedługo potem otrzymał stanowisko dyrektora Szkoły Polskiej oraz zwierzchnika i wizytatora szkolnictwa polskiego w Rumunii[62].

Lata powojenne

Po powrocie z Rumunii w 1945 roku Jerzy Dobrzycki podjął pracę w Wydziale Oświatowym Zarządu Miejskiego w Krakowie. 1 czerwca 1946 roku został powołany na stanowisko dyrektora Muzeum Historycznego Miasta Krakowa[63]. Reaktywował działalność także PZT[64]. Wojna zebrała żniwo na polu krakowskiego dorobku turystycznego. Zaszła potrzeba ponownego zorganizowania kadr przewodnickich

[59] Ibidem, podkreślenia tekstu pochodzą od Jerzego Dobrzyckiego.

[60] Tadeusz Hołuj (1916–1985), prozaik, poeta, dramaturg, działacz społeczny, żołnierz ZWZ–AK, m.in. sekretarz generalny Międzynarodowego Komitetu Oświęcimskiego w latach 1957–1967, poseł na sejm 1972–1980, red. nacz. „Echa Krakowa", prezes klubu „Kuźnica", zob. *Encyklopedia*…, s. 302.

[61] Hołuj T.: Ale sami odkrywaliśmy wiele. W: *XX lecie Koła Przewodników*…, s. 49.

[62] AN PAN i PAU, nr inw. K III 226, IIA, Zaświadczenie Amerykańskiej Komisji Pomocy Polakom z 27 sierpnia 1945 r.

[63] Objęte 1946 r. stanowisko dyrektora MHK Jerzy Dobrzycki piastował przez następne 18 lat. W tym okresie zorganizował ramy działania Muzeum oraz wyznaczył kierunki rozwoju tej instytucji na kolejne dziesięciolecia.

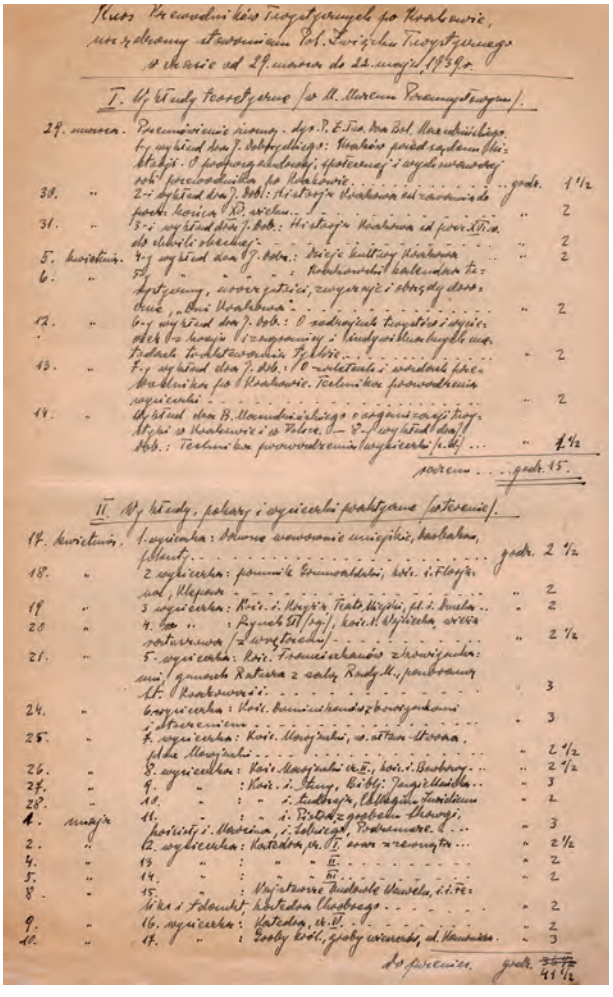
[64] Podczas wojny archiwum oraz dorobek PZT zostały w dużej mierze zaprzepaszczone. Ich część udało się zachować Tadeuszowu Bukowieckiemu, który po wojnie podjął starania o reaktywowanie PZT. Organizacja wznowiła działalność, jednakże pod nadzorem specjalnego kuratora, którego funkcję pełnił m.in. Walery Goetel, zob. AN PAN i PAU, nr inw. K III 36, 92.

i wznowienia wycieczek. Jeszcze w listopadzie szkolenia rozpoczęła Komisja Kół Krajoznawczych Młodzieży Szkolnej. W tym też czasie do wznowienia kursów przygotowywało się TMHiZK i PZT[65]: „Polski Związek Turystyczny, wznawiając swoją działalność, zwraca się do wszystkich przewodników, w szczególności do tych, którzy ukończyli kurs zawodowy przewodników, aby zechcieli podać swoje adresy, a to w związku z działem obsługi ruchu turystycznego”[66].

Już w czerwcu ogłoszono nabór na nowy kurs pod kierunkiem Jerzego Dobrzyckiego, który odbył się w lipcu i sierpniu[67]. We wrześniu w sali Portretowej Miejskiej Rady Narodowej miały miejsce publiczne egzaminy. Z wynikiem pozytywnym ukończyło je osiem osób, w tym Bronisław Schönborn (1909–1971)[68], artysta, który na swoich rysunkach utrwalał architekturę Krakowa. Być może miłość Schönborna do Krakowa wynikała po części z lekcji, jakich udzielał mu na kursie Jerzy Dobrzycki? Jak sam wspominał: „Skoro tylko umilkły działa wojenne stanąłem w Krakowie (…). Latem 1946 roku dowiedziałem się, że przez Towarzystwo Turystyczne zorganizowany został 2-miesięczny kurs przewodników po Krakowie. Z pasją chodziłem na wykłady i wycieczki Dra Jerzego Dobrzyckiego i o dziwo, otrzymałem we wrześniu dyplom przewodnika po Krakowie. Uważałem zawsze i nadal uważam, że oprowadzanie przyjezdnych po zabytkach miasta to zaszczytna służba dla Krakowa”[69]. Warto nadmienić, że Schönborn przejął także od Dobrzyckiego w 1957 roku akcję prowadzenia wycieczek po Krakowie[70]. Kurs z 1946 roku wspominała również przewodniczka Jadwiga Suchodolska, która podkreślała powagę egzaminu zdawanego przed publicznością. Po uzyskaniu uprawnień przewodnik zgłaszał się do biura PZT i otrzymywał zlecenie w kolejności przyjścia. Po zakończeniu wycieczki musiał rozliczyć się z kwot pobranych na przejazdy, wyżywienie i bilety wstępu. Obowiązywał zwyczaj bezpłatnego oprowadzania wycieczek przez trzy pierwsze miesiące pracy. W tym czasie abiturient kursu uważany był za praktykanta[71].

Na przełomie 1947 i 1948 roku Jerzy Dobrzycki poproszony został o wygłoszenie wykładów podczas kursów organizowanych przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (PTK), Komisję Kół Krajoznawczych Młodzieży Szkolnej oraz Towarzystwo Uniwersytetu Rolniczego. Kurs, na który zapisało się około 50 osób, odbywał się przy ulicy Garbarskiej. Oprócz Dobrzyckiego wykładali dr Karol Estreicher oraz dr Bolesław Drobner (1883–1968)[72].

W 1950 roku PZT wszedł w struktury PTK[73]. Przewodnicy pracujący dla PZT przystąpili wtedy do powstałej w 1948

Program kursu z 1939 r. opracowany przez Jerzego Dobrzyckiego; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inw. K III 226

roku Sekcji Przewodników Miejskich PTK. W jej strukturach powstał Dział Obsługi Turystycznej. W czerwcu 1950 roku zakończył się organizowany przez Sekcję „wzorowy kurs przewodników po Krakowie”. I tym razem Jerzy Dobrzycki pełnił funkcję jednego z wykładowców. Nad organizacją czuwała już jednak osoba z ramienia PTK. W 1951 roku doszło do połączenia PTK z Polskim Towarzystwem Tatrzańskim w jeden związek pod nazwą Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK). Organizacja ta przejęła akcję szkoleń nowych przewodników, realizowaną we współpracy z TMHiZK[74].

Jerzy Dobrzycki, żywo interesujący się zagadnieniami stanu turystyki w Krakowie[75], współpracował z PTTK m.in.

[65] Kozłowski J.: Krótka historia przewodnictwa…, s. 18, 19.

[66] „Dziennik Polski” 1946, nr 122, z 4 maja, s. 8.

[67] „Dziennik Polski” 1946, nr 222, z 15 sierpnia, s. 11.

[68] Bronisław Waldemar Schönborn (1909–1971), rysownik, dokumentalista, popularyzator sztuki, zob. *Encyklopedia…*, s. 888, 889.

[69] Schönborn B.: Zastanawiając się nad kolejami życia. W: *XX lecie Koła Przewodników…*, s. 51.

[70] Bieńkowski W.: *Strażnicy dziejów…*, s. 225.

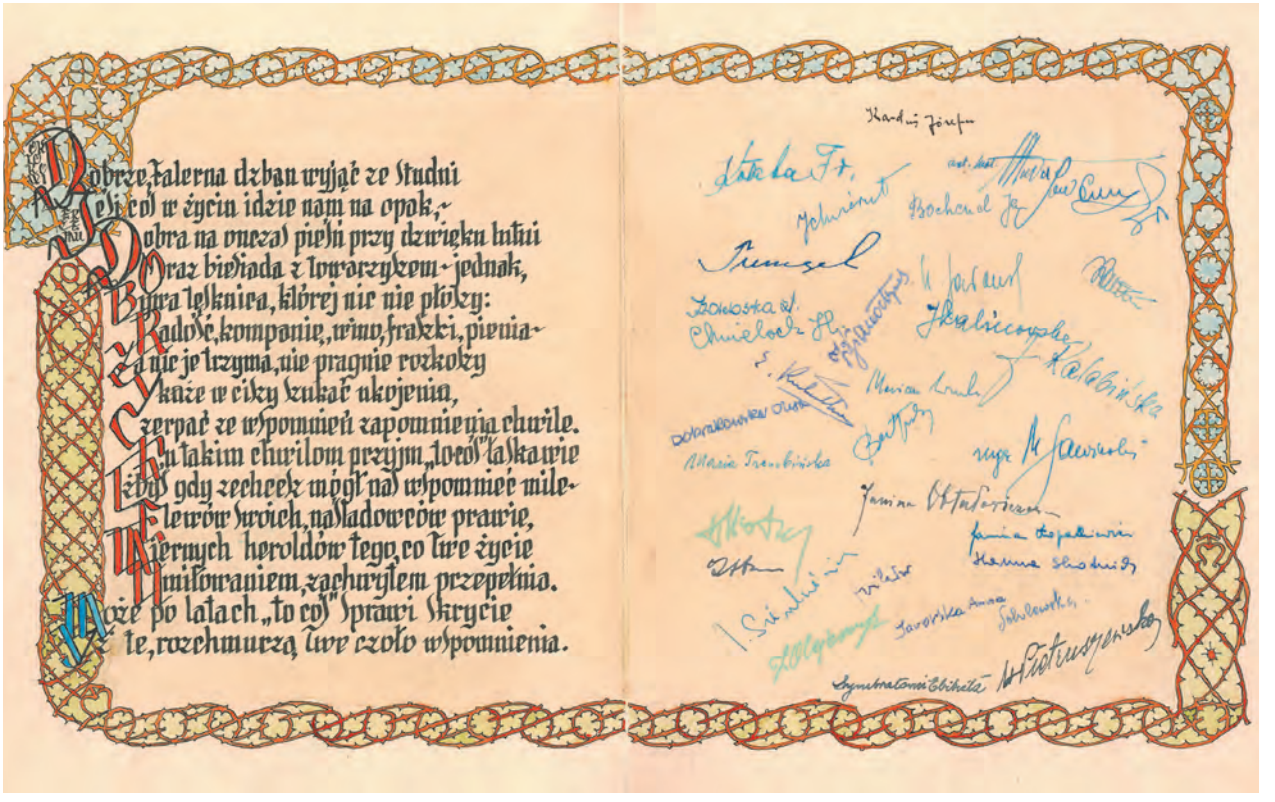
[71] Suchodolska J.: Z dawnych dni. W: *XX lecie Koła Przewodników…*, s. 78, 79.

[72] Blajda C.: Wspomnienia z minionych lat. W: *XX lecie Koła Przewodników…*, s. 54. Bolesław Drobner (1883–1968), dr chemii, działacz socjalistyczny, wielokrotny radny miejski Krakowa, w latach 1956–1957 I sekretarz KW PZPR w Krakowie, zob. Adamczewski J.: *Mała encyklopedia Krakowa*. Kraków 1996, s. 102.

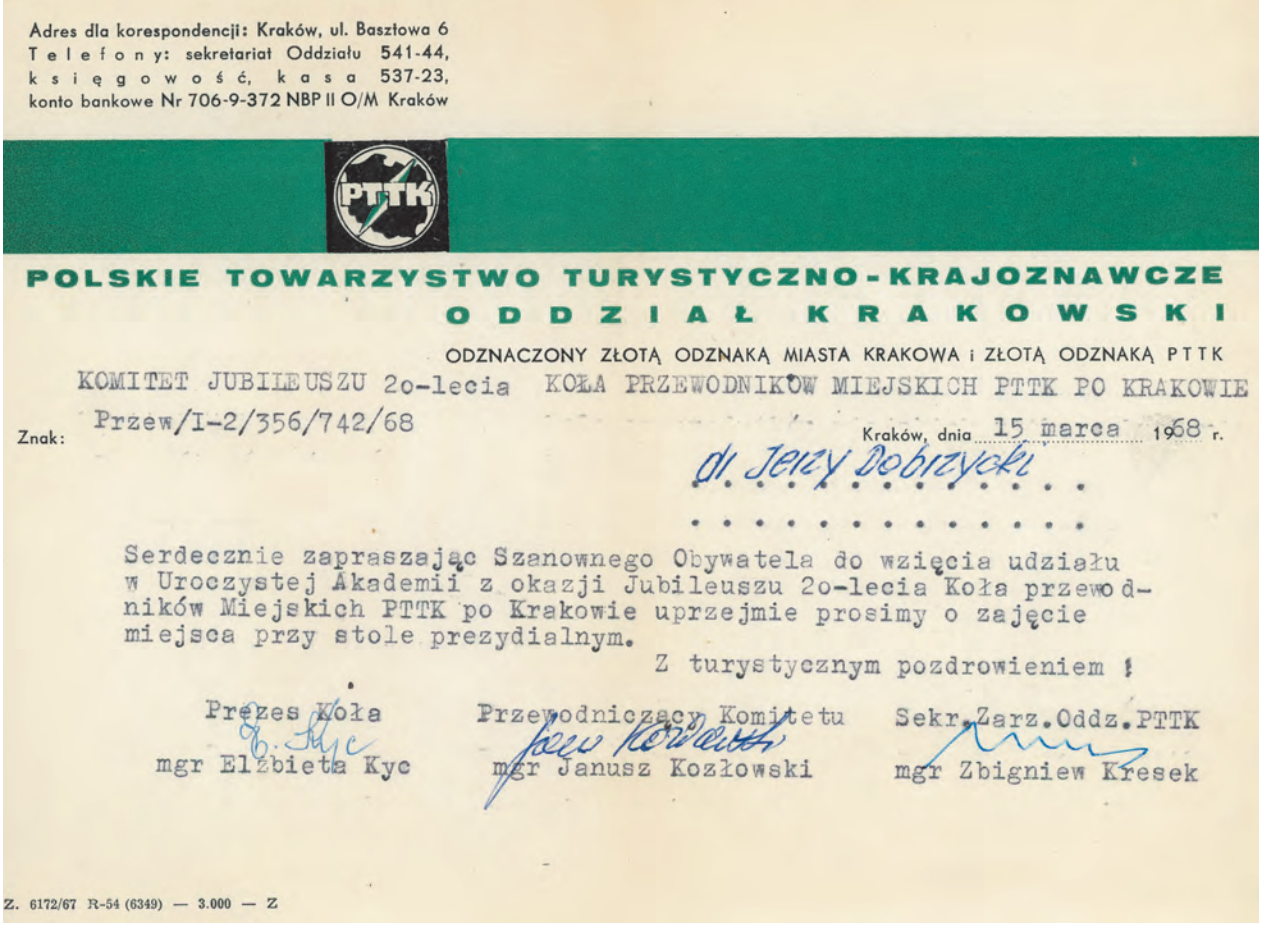
[73] ANK, nr inw. PWRNKr Stow. 299, s. 51.

[74] Bojda J., Dunin J.: Historia Koła Przewodników Miejskich PTTK po Krakowie (1948–1968). W: *XX lecie Koła Przewodników…*, s. 22 oraz ANK, nr inw. TMK 65, s. 417.

[75] Świadczą o tym liczne wycinki prasowe znalezione w materiałach archiwalnych Jerzego Dobrzyckiego.

Laurka dla Jerzego Dobrzyckiego wykonana przez uczestników kursu z lat 1954–1955; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inv. K III 226

Zaproszenie dla Jerzego Dobrzyckiego na akademię z okazji XX-lecia Koła Przewodników Miejskich PTTK, 15 marca 1968 r.; w zbiorach AN PAN i PAU w Krakowie, nr inv. K III 226

na polu szkolenia kolejnych kadr przewodników[76]. Z tonu pism wysyłanych do Dobrzyckiego przebija wielki szacunek dla jego osoby jako mentora krakowskiego przewodnictwa. W piśmie z 27 listopada 1954 roku PTTK zwracało się do Dobrzyckiego z prośbą, „aby raczył przyjąć opiekę nad kursem przewodników po Krakowie", organizowanym na przełomie 1954 i 1955 roku. Na kurs zgłosiło się 55 osób. Zajęcia miały odbywać się trzy razy w tygodniu. Dobrzycki poproszony został o wygłoszenie wykładów: *Historia, topografia i ustrój społeczny Krakowa w XI, XII i XIII wieku*; *Wit Stwosz* oraz *Dawne legendy i tradycje ludowe Krakowa*[77]. Po zakończonym kursie poproszono go o „objęcie przewodnictwa w Komisji Egzaminacyjnej oraz o przeegzaminowanie części absolwentów z zakresu historii sztuki miasta Krakowa"[78].

W 1968 roku Koło Przewodników Miejskich PTTK po Krakowie świętowało dwudziestolecie istnienia. Dobrzycki zasiadał w Komitecie Honorowym jubileuszu[79]. Był wielokrotnie wymieniany na łamach cytowanego w artykule pojubileuszowego wydawnictwa jako prawdziwy serdeczny nauczyciel, wymagający egzaminator i autorytet w dziedzinie znajomości wiedzy o kulturze i sztuce Krakowa. Śmierć w 1972 roku przerwała jego dalsze plany oraz, jak napisał Wiesław Bieńkowski, „zakończyła wyjątkowo doniosłą i świetna epokę dziejów Towarzystwa"[80], ale też i dziejów Krakowa.

Za swoją działalność w dziedzinie popularyzacji wiedzy o Krakowie Jerzy Dobrzycki otrzymał liczne odznaczenia, m.in.: Srebrny Krzyż Zasługi – na wniosek Prezydium Krakowa za oprowadzanie po zabytkach i muzeach krakowskich wybitnych gości Krakowa (1928), Złoty Krzyż Zasługi – za działalność na polu ochrony zabytków, propagandy artystycznej miasta i pracę nad organizacją Dni Krakowa (1938), Krzyż Oficerski Węgierskiego Orderu Zasługi – za oprowadzanie po zabytkach Krakowa wycieczek intelektualistów węgierskich i pomoc w gromadzeniu materiałów naukowych i ikonograficznych dla publikacji historycznej *Polska i Węgry* (1938), Złotą Odznakę „Za pracę społeczną dla miasta Krakowa" (1959), Złotą Odznakę PTTK (1966), Odznakę „Zasłużony działacz kultury" (1964) oraz nagrodę m. Krakowa za zasługi na polu upowszechniania kultury (1958).

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie zasług Jerzego Dobrzyckiego dla tworzenia kadry przewodników po Krakowie. Dobrzycki mógł realizować się w tej i wielu innych dziedzinach dzięki współpracy z czołowymi krakowskimi instytucjami zajmującymi się popieraniem turystyki, takimi jak Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Polski Związek Turystyczny, a po II wojnie światowej Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Zabiegi działaczy tych instytucji zmierzały w kierunku popularyzacji wiedzy o Krakowie oraz promocji krakowskich tradycji i zwyczajów. Tym zadaniom mieli właśnie sprostać kształceni przez Dobrzyckiego przewodnicy miejscy. Jerzy Dobrzycki, podkreślał, że do pracy przewodnika nie wystarczy zdanie żadnego egzamin i że jedynie osobista praca oraz wysiłek mogą przynieść oczekiwane rezultaty. We wspomnieniu pośmiertnym Wiesław Bieńkowski nazwał Jerzego Dobrzyckiego Wielkim Miłośnikiem Krakowa[81]. Długoletnia działalność na polu kształcenia profesjonalnej kadry przewodników po Krakowie potwierdza słowa uznania dla człowieka, który umiłował Kraków.

Jerzy Dobrzycki przemawia podczas uroczystości 60-lecia MHK w siedzibie Muzeum przy ul. św. Jana, 14 grudnia 1959 r., fot. D. Zawadzki; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-Fp2426/IX

Aneks

Program wzorowego kursu przewodników po Krakowie zorganizowanego przez Polski Związek Turystyczny (luty – kwiecień 1936 roku)

Cel kursu[82]

Celem kursu jest stworzenie zastępu dobrze wyszkolonych przewodników po Krakowie, mogących w sposób należyty odpowiedzieć potrzebom zarówno turystyki krajowej, jak zagranicznej. W chwili obecnej, jak to zresztą wykazało doświadczenie roku ubiegłego, Kraków nie ma dostatecznej ilości odpowiednich przewodników, wobec czego P.Z.T. i inne organizacje turystyczne były zmuszone posługiwać się częściowo materiałem dorywczym – naukowo i propagandowo nieprzygotowanym.

Absolwenci projektowanego kursu będą musieli stanąć na wyżynie zarówno pod względem przygotowania fachowego, należytego uświadomienia w zakresie wartości propagandowych swej pracy, jak wreszcie pod względem moralnym. Zastęp ich będzie stanowił kadrę przewodników dla użytku P.Z.T. jak również dla innych organizacyj i instytucyj. Wyszkolenie przewodników musi być tego rodzaju, aby mogli odpowiedzieć zarówno potrzebom wycieczek ludowych, czy też kół inteligentnych, jak niemniej i zastępom turystów obcych.

[76] Osobnego opracowania wymaga współpraca Jerzego Dobrzyckiego z PTTK np. jako członka Komisji Oceny Artystyczno Naukowej przy ZW Foto-Pam PTTK w Krakowie.

[77] AN PAN i PAU, nr inw. K III 226, IC.

[78] Ibidem, pismo z 8 marca 1955 r.

[79] Ibidem, pismo z 8 stycznia 1968 r.

[80] Bieńkowski W.: *Jerzy Dobrzycki*…, s. 127.

[81] Loc.cit.

[82] AN PAN i PAU, nr inw. K III 226, IA, zachowano język oryginału.

Złota odznaka PTTK wraz z legitymacją, którą Jerzy Dobrzycki został uhonorowany przez Zarząd Główny PTTK w Warszawie w 1966 r., fot. T. Kalarus; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-3319/III/1–2

Kierownictwo i dobór prelegentów

Kierownictwo spoczywa w rękach P.Z.T., co dotyczyć będzie zwłaszcza spraw administracyjnych i finansowych. P.Z.T. pozatem prowadzić będzie szczegółową kartotekę przewodników z ich datami osobistemi, kwalifikacją przygotowania fachowego oraz szczególnemi uwagami i spostrzeżeniami. Kierownictwo natomiast naukowe powierzone zostało DR. DOBRZYCKIEMU, który będzie odpowiedzialny za tok nauki i przewodniczyć będzie w końcowym egzaminie oraz ustaleniu kwalifikacyj.

Potem w porozumieniu z kierownikiem naukowym kursu Zarząd P.Z.T. zaprosi do szeregu specjalnych wykładów ustalonych prelegentów, reprezentujących najwyższy stopień wiedzy i przygotowania w danym zakresie.

Siedziba kursu i lokal naukowy

Siedzibą administracji kursu i miejscem przyjmowania zgłoszeń będzie Biuro P.Z.T. przy ul. Lubicz 2/4. Tamże wyłożone będą przed rozpoczęciem kursu kwestijonarjusze do wypełnienia przez zgłaszających się kandydatów. Lokalem naukowym będzie sala wykładowa Muzeum Przemysłowego (ul. Smoleńsk 9), dysponująca aparatem projekcyjnym Muzeum dla celów ilustrowania wykładów, posiadająca ponadto dwa epidiaskopy i aparat kinowy. Na miejscu znajduje się również duża biblioteka i bogate materjały ilustracyjne.

Czas trwania kursu

Czas trwania nauk na kursie przewidziany jest na okres 3-ch miesięcy, począwszy od dnia 10 lutego przez marzec i kwiecień, z tem, że egzamina odbędą się 1–5 maja, przyczem dwa pierwsze miesiące będą przeznaczone na odbycie wykładów teoretycznych i repetytoriów w sali, natomiast kwiecień przeznaczony będzie na odbycie praktycznych pokazów Krakowa bezpośrednio w terenie.

Liczba uczestników

Ze względu na konieczność racjonalnego wyszkolenia wszystkich uczestników i stałe przeprowadzanie w toku nauki kontroli postępów, liczba uczestników ograniczona. W doborze słuchaczy kierownictwo kursów będzie powodowało się przedewszystkiem inteligencją, przygotowaniem umysłowym, zamiłowaniem przewodnictwa i pracy społecznej oraz wartościami moralnymi.

Program nauki

Program ten rozpada się na 4-y następujące działy:

A) część ogólna
1) Otwarcie kursu i wykład inauguracyjny „Społeczna, wychowawcza i propagandowa rola przewodnika" (1 godz.)
2) Organizacja turystyki w Polsce ze szczególnem uwzględnieniem Krakowa i jego regjonu (2 godz.)
3) Cechy i zalety dobrego przewodnika, moralność i umiejętność właściwego zachowywania się (1 godz.)
4) Psychologja turysty krajowego (1 godz.)
5) Psychologja turysty zagranicznego (1 godz.)

B) Historja, kultura i zabytki Krakowa
1) Historja Krakowa i jego rola dziejowa (6 godz.)
2) Topografja Krakowa i okolicy (2 godz.)
3) Dzieje kultury Krakowa (3 godz.)
4) Kraków jako naczelny ośrodek sztuki (6 godz.)
5) Tradycje krakowskie, zwyczaje, obrzędy i legendy (2 godz.)
6) Największe osobliwości turystyczne Krakowa (1 godz.)
7) Literatura z zakresu monografji i przewodników po Krakowie (1 godz.)

C) Metodyka i technika przewodnictwa po Krakowie
1) Metodyka wycieczek turystycznych polskich (z kraju i z emigracji) (1 godz.)
2) Metodyka wycieczek turystów cudzoziemskich (z uwzględnieniem zainteresowań poszczególnych narodów i odnośnych postulatów propagandowych) (1 godz.)
3) Organizacja i budowa chronologiczna programów i pobytu w Krakowie oraz zwiedzań (1 godz.)
4) Technika pokazu Krakowa:
a) Wawelu
b) Kościołów

c) Muzeów
d) Miejsc kultu Marsz. J. Piłsudskiego
e) Starego Kazimierza ghetta
f) Okolicy (4 godz.)

5) Wychowawcza rola przewodnika w toku wycieczek ludowych:
a) wycieczki szkolne
b) wiejskie
c) żołnierskie
d) robotnicze
e) pielgrzymki religijne
f) pielgrzymi do grobu Marsz. J. Piłsudskiego i na Sowiniec (2 godz.)

6) Zakwaterowanie turystów (hotele, Dom Wycieczkowy, kwatery prywatne, kwatery zbiorowe i.t.p.) (1 godz.)

7) Wyżywienie turystów (lokale gastronomiczne, kawiarnie, wyżywienie masowe i.t.p.) (1 godz.)

8) Rozrywki turystów (1 godz.)

9) Przemysł turystyczny (zakupy w Krakowie, pamiątkarstwo, handel antykami i.t.p.) (1 godz.)

10) Gospodarcze i rozwojowe zagadnienia Krakowa (1 godz.)

11) Ćwiczenia praktyczne w języku niemieckim (ze szczególnym uwzględnieniem przewodnictwa i terminologji zabytków) (6 godz.)

12) Ćwiczenia praktyczne w języku francuskim (jak wyżej) (10 godz.)

13) Ćwiczenia praktyczne w języku angielskim (jak wyżej) (6 godz.)

Razem 36 godz.

D) Praktyczne pokazy Krakowa i jego zabytków, z uwzględnieniem urządzeń miejskich i instytucyj ważnych dla ruchu turystycznego (wraz z ćwiczeniami praktycznymi)

Ten dział pracy miałby miejsce w ciągu miesiąca kwietnia i objąłby 15 wycieczek trzygodzinnych – razem godzin (45 godz.)

Kurs zatem powyższy objąłby 108 godzin wykładowych. Wykaz wykładów może być jeszcze wedle uznania Kierownictwa kursu zwiększony bądź też w pewnych szczegółach zmniejszony.

Warunki przyjęcia

Kandydaci na kurs przewodników mają złożyć:
1) metrykę urodzenia
2) świadectwo dojrzałości
3) życiorys
4) referencję pisemną dwóch znanych osobistości

ponadto wypełnić kartę zgłoszenia i podpisać deklarację przy rozpoczęciu kursu. Kierownictwo kursu zastrzega sobie wolną rękę w przyjmowaniu kandydatów na kurs. Również zastrzega się zgóry co do ewentualnych pretensyj w wypadku nieprzyjęcia na kurs.

Opłaty

Wpisowe wynosi Zł. 20 – płatnych najpóźniej do dnia 10 lutego b.r. Ci z kandydatów, którzy zgłaszać się będą na przewodników w obcych językach (niemiecki, francuski, angielski) opłacają dodatkowo po 10. – Zł. (od każdego poszczególnego języka). Kandydaci, dopuszczeni do egzaminu opłacają przed egzaminem Zł. 10 – tytułem taksy egzaminacyjnej. Kandydaci składają przy zgłoszeniu znaczki pocztowe na list polecony.

Egzaminy i świadectwa

Po zakończeniu wykładów t.j. 30 kwietnia odbędzie się egzamin uczestników 1–5 maja pod kierunkiem naukowego Kierownika kursu i z udziałem wszystkich innych prelegentów oraz członków Zarządu P.Z.T. Kandydaci muszą wykazać znajomość wszystkich wykładanych przedmiotów, a ponadto wykazać wobec egzaminujących praktyczną umiejętność oprowadzania na terenie jednego z kościołów, Muzeum i.t.p. W arkuszu egzaminacyjnym każdy z wykładających wpisze według własnej oceny stopień dobry, dostateczny lub niedostateczny, na końcu zaś wszyscy prelegenci łącznie z przedstawicielami zarządy P.Z.T. kolegjalnie ustalą kwalifikacje ogólną.

Po pomyślnym wyniku egzaminu otrzymają świadectwa z ukończonego kursu które wystawi Zarząd P.Z.T. Absolwenci kursu mają pierwszeństwo jako przewodnicy po Krakowie wycieczek organizowanych za pośrednictwem P.Z.T. Władz Zarządu Miejskiego oraz biur Podróży.

You Don't Become a Tour Guide in a Day. Jerzy Dobrzycki's Services for the Formation of a Team of Professional Tour Guides in Kraków

The article describes the services rendered by Jerzy Dobrzycki (1900–1972) in terms of the formation of a team of professional tour guides in Kraków. Jerzy Dobrzycki was a man of many parts – an art historian, soldier in the Polish Legions under Marshal Józef Piłsudski, active campaigner for the annexation of Silesia to Poland before the plebiscite of 1921, participant in the Silesian Uprisings, teacher in Polish secondary schools in Romania, museologist, lecturer, initiator of a number of local events, including Kraków Days and Kraków nativity scene competition, organizer of Kraków's promotional policy, the first director of the Historical Museum of the City of Kraków and an indefatigable popularizer of knowledge about Kraków. A member of the Society of Enthusiasts of the History and Historic Monuments of Kraków

(Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa) and head of the City Propaganda Bureau (Miejskie Biuro Propagandy) in the interwar period, Dobrzycki collaborated with the Polish Tourist Society (Polski Związek Turystyczny) on the organization of model courses for Kraków tour guides; he prepared training programmes and was in charge of the educational aspect of the courses. Each course was divided into a theoretical section and a practical one, which consisted in visiting a selection of historic sites in Kraków. The course ended with a public exam. Dobrzycki carried out such trainings in 1927–1928, 1936, 1938 and 1939. The article presents archival materials including photographs, diplomas, letters, training programmes in manuscript form and examination topics. Dobrzycki had to suspend his activity with the outbreak of World War II, but he resumed it already in 1946 by engaging in collaboration with the Polish Tourist Society, and later with the Polish Tourist and Sightseeing Society (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze). Wiesław Bieńkowski called Jerzy Dobrzycki a great enthusiast of Kraków; Dobrzycki's long-standing involvement in the training of a body of professional tour guides in Kraków wholly validates that opinion of him.